

Araştırma Makalesi
Research Article

BİR MEDENİYET TASAVVURU OLARAK KURUCU HİNT METİNLERİ

Turgay OVALI*

Öz: Bir medeniyetin mahiyeti, hüviyeti ve keyfiyetini anlamının en iyi yolu o medeniyetin içinden çıkan kutsal metinleri ve pratik hayata dair kurucu metinlerini öğrenmekten geçmektedir. Özellikle antik uygarlıkların özünde bulunan ve insan topluluklarını bir araya getiren dini inanışları içeren bu metinler ve daha sonraki kentleşmiş uygarlıkların devamını sağlayan felsefi metinler, kurucu metinler olmalarından dolayı incelenen medeniyetin özüne dair güvenilir başucu kaynaklardır. Hint medeniyetinin kurucu metinleri de bu medeniyetin özüne dair ipuçları sunmaktadır. Bu çalışma, İndüs ve Ganj vadilerinde ortaya çıkan Hint uygarlığının kurucu metinlerini medeniyet kurucu özellikleriyle tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, çalışmada ilk yazıya alınan *Vedalar*dan başlayarak, Hint uygarlığının imparatorluk dönemine kadar olan dini ve felsefi kurucu metinleri, kronolojik olarak ele alınmaktadır. Böylece Hint dini ve felsefi sisteminin medeniyet oluşturucu özellikleri kurucu metinlerden hareketle ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Hint uygarlığı da diğer uygarlıklar gibi kurucu metinlerinin ve bunların öngördüğü yaşam felsefesinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hint medeniyeti, Vedalar, Upanişadlar, Manusmriti, Arthaşāstra, Budist Metinler.

CONSTITUENT INDIAN TEXTS AS A CIVILIZATION CONCEPT

Abstract: The best way to understand the nature, identity and character of a civilization is to learn the sacred texts of that civilization and the founding texts related to practical life. These founding texts, which contain the religious beliefs that bring the human communities together, and the philosophical texts that ensured the continuation of the later urbanized civilizations, are reliable sources of civilization. The founding texts of Indian civilization also provide clues about the essence of this civilization. This study aims to introduce the founding texts of Indian civilization emerging in Indus and Ganges valleys as a civilization constituting features. For this purpose, the religious and philosophical founding texts of the Indian civilization from the Vedas to the imperial period are discussed in chronological order. Thus, the constitutive features of the Indian religious and philosophical system are tried to be put forward with the help of the founding texts. Indian civilization, like other civilizations, is a manifestation of the founding texts and the Indian philosophy which is determined by them.

Keywords: Indian Civilization, Vedas, Upanishads, Manusmriti, Arthashastra, Buddhist Texts.

I. Giriş

Hint uygarlığının ilk yazılı metinleri kuşkusuz ki kutsal sayılan *Vedalar*dır. İ.Ö. 2000'lere kadar eskiye giden *Vedalar*la başlayan ve İ.Ö. 560'da

---

* Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. e-mail: turgay.ovalı@medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9782-4548

Buda'nın doğumuyla sona eren döneme de *Vedalar* dönemi denmektedir. Çağdaş araştırmacılar bu dönemi, *Mantralar*ⁱ Çağı; *Brahmanalar* Çağı ve *Upanişadlar* Çağı olmak üzere üçe ayırmaktadırlar. Yalnız bu çağlar, tam olarak art arda gelmemekte, birbirinin üzerine yığılarak tarihi süreci oluşturmaktadır. *Mantralar* Çağı, *Vedaların* yazım sürecini ifade etmektedir. *Brahmanalar*, daha sonraki bir dönemin din adamları tarafından yazılan, *Vedaların* haber verdiği dini ibadetleri açıklama ve yorumlamaya ayrılan kitaplardır. *Upanişadlar* ise birçok ermiş bilgenin sezgi ve iç görülerinin ürünüdür (Sarma, 2005, s. 15,16).

Hint medeniyetinin diğer önemli metinleri de *itihasa*ⁱⁱ adı verilen Hint destanlarıdır. *Ramayana*, *Mahabharata* ve onun felsefi bir bölümü olan *Bhagavat Gita*'dan oluşan destanlar da Hindistan'da kutsal sayılmaktadır. Konumuz açısından, devlet yönetimi ve hukuk çalışmaları olan filozof *Kautilya*'nın *Arthashastra*'sı ve Hint yasa koyucularının *Manusmriti*'si de ele alınmaya değer eserlerdir. Son olarak da Buda sonrası dönemi yansıması açısından *Vinaya*, *Sutta* ve *Abhidamma Pitaka*'dan oluşan, Budizmin bütün mezhepleri tarafından kabul edilen *Tipitaka* metinleri de araştırmaya konu olmayı hak etmektedir.

II. Vedalar

“Kutsal bilgi, mükemmel bilgi” anlamlarına gelen veda kelimesi Sanskritçe “*vid*” (bilmek) kelimesinden türemektedir. Bu bilgi bizzat tanrıdan Hindu geleneğinin peygamberi sayılan *rişiler* gelmektedir. *Rişiler* de talebelerine bu bilgiyi aktarmıştır. *Vedaların* hangi tarihte yazıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, genellikle İ.Ö. 1500-1000 yılları arasında meydana getirildikleri kabul edilmektedir. Vedalar, tanrının sözleri (vahiy) sayılması itibarıyla insani bir çabanın ürünü olarak kabul edilmemektedirler. Bu yüzden de yazarları bilinmemektedir. Bu metinlerin ortak noktası çeşitli ilahi güçler için söylenmiş dualar, şarkılar ve deyişler olmasıdır (Kutlutürk, 2014, s. 44). *Vedalar*, Hindistan'ın yerli kültürü olan *Dravidyen* kültüründen de onları istila eden *Ari* kültüründen de izler taşımaktadır. Bu ilahilere bakarak, *Ari* veya *Dravidyen* kültürü hakkında her şeyi çözümlenmek mümkün olmamaktadır (Eliade, 2003, s. 28).

Her bir *Veda*, “*mantra*” ve “*brahmana*” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. *Mantralar* şiir formunda dualar ve tanrılara yapılan övgülerden, *brahmanalar* ise *mantralarda* sözü geçen olayları ve görevleri açıklayan düz yazı metinleridir. *Veda* terimi, ilahi ve kurbanla ilgili kuralların derlemesinden oluşan *Rig Veda*, *Sama Veda*, *Yacur Veda* ve *Atharva Veda* olmak üzere dört kutsal kitabı ifade etmektedir. *Vedik* dönemin ürünleri olan *Brahmanalar* ve *Upanişadlar*, *Aranyakalar* ile birlikte bu *vedalardan* birine iliştilir ve onun bir parçası olarak değerlendirilirⁱⁱⁱ (Kutlutürk, 2014, s. 45).

A. Rig Veda

Vedalar içinde en erken dönemde oluşturulduğuna inanılan, bu yüzden de *Vedaların* en büyüğü kabul edilen *Rig Veda* on bölüm ve 1028 ilahiden oluşmaktadır (Griffith, 1896, s. 1). Bu ilahiler, evrenin ve hayatın esrarengiz yapısı ile ilgili olup daha çok kozmogonik bir yapı içermektedir. Bu yüzden de buyruklardan ziyade tanrılara şükür ve övgülerden ibarettir.

Rig Veda'nın 191 ilahi ile en uzun bölümleri olan birinci ve onuncu bölümleri Hint felsefesinin ilk örneklerini içermektedir. Yedinci ve sekizinci

bölümlerde kurban törenleri anlatılmakta olup, geri kalan bölümlerdeki ilahilerin çoğu tanrılara yapılan yakarışlardan oluşmaktadır. Bu ilahiler esas olarak *İndra, Agni, Surya, Varuna, Mitra*^{iv} gibi tanrısal varlıklara hitap etmektedir. Bu tanrıların her biri her şeye gücü yeten bir tanrı olarak ele alınmakla birlikte, *Rig Veda*'dan monoteist bir yaklaşım da sezilmektedir.^v

Hint medeniyetinin felsefi alt yapısı *Rig Veda* ile atılmaktadır. *Rig Veda*, pastoral bir yaklaşımla bütün doğa olaylarını tanrılara atfetmekle birlikte, Hint kültürünün başlangıcında dahi bazı toplumsal meselelere de tanrısallık atfetmektedir. *Vişvakarman* (ticaret ve zanaat tanrısı) ve *Puşan* (evlilik ve birleştirme tanrısı) gibi tanrıların rolleri, toplumun örgütlenmesine dair ipuçları içermektedir.

B. Yacur Veda

Kurbana ait ayinsel bilgilerden oluşan *Yacur Veda*'ya ait kara (*krişna*) ve ak (*sukla*) olmak üzere iki temel metin bulunmaktadır. Kara *Yacur Veda*, asıl metin ile yorumların karışmasından ötürü içindeki kuralların sistemsiz bir şekilde sunulmasından dolayı bu ismi almıştır. Her iki *Yacur Veda*'nın da *Rig Veda*'dan iki yüz sene sonra oluşturulduğu bilinmektedir. İçinde yer alan konuların büyük bir kısmının kurban ve sunakların sunuluşu ile ilgilidir ve bu konular rahiplere hitap etmektedir (Kutlutürk, 2014, s. 47,48). *Rig Veda*'dan doğrudan alınan anlatımları da bulunmaktadır. Bu metinlerden bazıları kurban esnasında mırıldanarak okunmaktadır. *Yacur Veda*'nın önemi Hint dini hayatına dair pasajlarında saklıdır. Hint medeniyetinin ilk dönem yerleşim alanlarının dini hayata göre nasıl şekillendiği *Yacur Veda*'nın *mantralarında* bulunmaktadır.

C. Sama Veda

Hindu dinsel törenlerinde okunan melodik şarkılardan oluşan *Sama Veda*, *Vedaların Rig Veda*'dan sonraki ikinci önemli metinleridir. 75 mısrasını hariç, *Rig Veda*'dan türeyen 1875 mısradan oluşmaktadır. Eski şarkıların ve *Rig Veda* mısralarının karışımının ürünü olan *Sama Veda*, iki temel bölümden oluşur. Hint klasik müziği ve dansı köklerini *Sama Veda*'dan almaktadır. Bu ilahilerin çoğu, *Soma*'ya, *Agni*'ye ve *İndra*'ya yazılmıştır. Hint medeniyetinde önemi büyük olan müzik ve dansın kökeni bu metinlerde yatmaktadır. Bu metinlerden haberdar olmadan Hint müziği ve dansı tam olarak anlaşılamamaktadır.

D. Atharva Veda

Diğer *Vedalar*'dan daha sonraki bir tarihte yazıldığı düşünölen *Atharva Veda*, yine de işlediği konular itibariyle ilk dönemin ürünlerinden olduğunu hissettirmektedir. *Rig Veda* ile aynı ilahileri paylaşan bölümleri eserin altında birini oluşturmaktadır. *Atharvan* ateş rahibi, büyücü gibi manalara gelmekte olup (Williams, 1960, s. 136), *Atharva Veda* da büyüye ait kurallardan ve bilgilerden oluşan toplam 730 kadar ilahi içermektedir. Bu eserde özellikle döneminin halk inançları, büyücölük, ilkel doktorluk gibi konular işlenmektedir.

Hastalıklara ve kötölöklere karşı korunmak, uzun ve sağlıklı bir hayat yaşamak, iyi bir eş bulmak, erkek çocuk sahibi olmak, toplumda kin ve öfkeyi yok ederek birlik ve düzeni sağlamak, günah ve kötü huylardan korunmak için okunacak olan dualar *Atharva Veda*'da yer almaktadır (Kutlutürk, 2014, s. 49). *Atharva Veda*, her ne kadar son çıkan *Veda* olsa da içerdiği büyü formüllerinin *Vedalar* öncesi yerli Hint halklarınca uygulandığı bilinmektedir. Bu yüzden

kökenleri *Rig Veda*'nın yazım tarihine yakın bir tarihe kadar uzansa gerektir (Demirci, 1991, s.44).

III. Brahmanalar

Brahmanalar “şerhler”, “izahlar” anlamına gelmektedir. *Vedaların* haber verdiği kurban bilgisini açıklama ve yorumlamaya ayrılan kitaplardır. Düz yazı olarak kaleme alınan *Brahmanalar*, *Vedalar*'dan sonra İ.Ö. 1000'den itibaren derlenmişlerdir. *Brahmanaların* en önemlisi ve aynı zamanda en yenisi *Ak Yacur Veda*'nın *Satapatha Brahmana* adlı yorumudur ve İ.Ö. 5. yüzyıla aittir. Her *Veda*'ya ait *Brahmanalar* vardır: *Rig Veda*'nın *Aitreya* ve *Kauşitaki Brahmana*; *Sama Veda*'nın *Tandaya*; *Atharva Veda*'nın *Gopatha Brahmana* isimli *Brahmanaları* bulunmaktadır (Sarma, 2005, s. 15).

Brahmanalarda verilen bilgilere göre, kurban töreni aracılığıyla ve rahipler sayesinde dünyanın bereketi ve bütünlüğü korunmuş olur. *Vedik* dinin rahipleri *Brahminlerin* otoritesi, *Brahmanalarda* ortaya çıkmaktadır. Bu metinlerde tanrılar ikinci plana atılmakta, kurban törenleri, dolayısıyla da *Brahminler* ön plana çıkmaktadır. Hatta bu metinlere göre, başlangıçta tanrılar ölümlü olup, kurban törenleri aracılığıyla tanrılaştırılıp ölümsüzleştirilmişlerdir. Kurban o kadar önem verilir ki, törenlerin olmaması halinde tanrılarının gücünün zayıflayıp kıtlıkların, felaketlerin önünün açılacağı, dünyanın devamı için bu törenlerin rahipler tarafından yapılması gerektiği inancı doğmaktadır (Eggeling, 1882). Kısacası bu dönem, din odaklı bir saygın sınıfın doğarak, topluma yön verdiği dönemdir.

Bu metinlerde ayrıca Hindistan'ın geçmişi, eski gelenekleri ve düşünce sisteminin kuruluşu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu yüzden *Brahmanaların*, Hint tarihi bakımından önemli bir tarihi ve coğrafi kaynak olduğu kabul edilir. *Brahmanaların* yazımı, Hindistan'da kabile yaşamından küçük kent devletleri olan *janapadalara* geçiş sürecine denk gelmektedir. *Brahmanalardaki* rahip ve kurban vurgusu da kurulan bu monarşik veya oligarşik kent devletlerinin organizasyonunu anlamlandırmada yardımcı olmaktadır.

IV. Hint Destanları (*İtihasas*)

Hint kutsal metinlerinden *smriti*^{vi} kategorisinde sayılan Hint destanlarını oluşturan *Ramayana* ve *Mahabharata* destanları, önem itibarıyla “*şruti*”den sonra gelse de, bugün Hint dini ve toplumsal yaşamında *Vedalar*dan daha etkilidirler. Hint felsefi gelişiminin ikinci devresini Destanlar dönemi (İ.Ö. 200-İ.S. 300) oluşturmaktadır. Bu dönemde Hint düşüncesinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Hint tanrıları önemini yitirmeye başlamış, yerini *Brahma*, *Şiva*, *Vişnu* üçlüsüne bırakmıştır.^{vii} Bu metinlerde ahlak ve eğitimin üzerinde özellikle durulur. İbadet ve ritüellere bağlılık ve bunlara verilen önem de çok fazladır (Kutlutürk, 2014, s. 60). *Chandogya Upanişad*, destanların önemini onları beşinci *Veda* şeklinde tanımlayarak göstermektedir (Müller, 1879, s. 111).

A. Ramayana Destanı

Batı düşüncesinde destan olarak bilinen *Ramayana*, Hint bakış açısına göre yaşanmış olayların anlatıldığı tarihten bir kesittir (Bayen, 2014, s. 482). Destan *Ayodhya* kentinin prensi olan *Rama*'nın hikayesini anlatır.^{viii} Sanskritçe

olan yedi kitapla 96,000 beyitten oluşan destanın yazarının ermiş bilgin *Valmiki* olduğu söylenir. Bölgelere göre değişen pek çok versiyonu olan destanda *Rama*, tanrı *Vişnu*'nun bir enkarnasyonu (bedenlenmesi) olarak karşımıza çıkar.^{ix} *Ramayana*'nın ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte pek çok görüş destanın özünün oluşmasını İ.. 500 ile İ.S. 200 arasında tarihlendirmektedir (Dallapiccola, 2013, s. 49).

Destanın birinci kitabı olan *Bala Kanda*'da (ocukluğun Kitabı) *Rama*'nın bir prens olarak dünyaya geliş serüveni, ilk gençliğinde ormandaki dişi Őeytani öldürüp, ermiş *Vişvamitra* tarafından sihirli silahlarla ödüllendirilmesi ve bu silahlarla kötü ruhlu yaratıkları yok etmesi, *Mithila* kentinde Kral *Canaka*'nın düzenlediği yarışmada kutsal yayı eğip kırarak *Canaka*'nın kızı *Sita* ile evlenmeye hak kazanması, dönüş yolunda yoldan ıkmiş *Kşatriya* (savaşçı sınıfı) düşmanı *Brahma* rahibi *Paraşuma*'yı alt etmesi ve *Ayodhya*'ya dönerek *Sita* ile evlenmesi anlatılmaktadır (Kaya, 2002, s. 29-70).

İkinci kitap *Ayodhya Kanda*'da (*Ayodhya*'nın Kitabı) *Rama*'nın saray entrikaları yoluyla eşi ve kardeşi *Lakşmana* ile birlikte on dört yıllık bir orman sürgününe gönderilmesi, diğer kardeşi *Bhrata*'nın bu entrikalara karşi çıkıp krallığı tekrar *Rama*'ya iade etmesi isteği sonrasında *Rama*'nın sürgünden dönmeyerek *Bhrata*'yı kral naibi olarak görevlendirmesi anlatılmaktadır (Kaya, 2002, s. 71-108).

cnc kitap *Aranya Kanda* (Ormanın Kitabı) ormandaki  sürgünün acımasız ileciler ve kötücül Őeytanlarla dolu orman maceralarına yer vermektedir. Dünyaya kötülük salan Őeytani kral *Ravana*'nın kız kardeşinin *Rama* ve kardeşi *Lakşmana*'yı baştan çıkarmaya çalışması sonucunda *Lakşmana*'nın onun burnunu ve kulaklarını kesmesi, *Ravana*'nın kardeşini ormana bu üç sürgününü yok etmek için yollaması ve saldırı teşebbüsünün başarısızlığa uğraması, nihayetinde *Ravana*'nın *Sita*'yı lkesi *Lanka*'ya kaçırması bu kitapta anlatılmaktadır (Kaya, 2002, s. 109-138).

Destanın dördüncü kitabı *Kişkinda Kanda* (*Kişkinda*'nın Kitabı) ormandaki maymun krallığı ile *Rama*'nın anlaşmasını ve maymun kralı *Sugriva*'nın sağ kolu *Hanuman*'ın *Sita*'yı *Lanka*'da bulup bunu *Rama*'ya haber vererek *Lanka*'ya olan yolculuğunu anlatılmaktadır (Kaya, 2002, s. 139-157).

Beşinci kitap *Sundara Kanda* (Güzel Kitap), *Hanuman*'ın *Lanka*'daki serüvenlerine yoğunlaşmıştır. *Hanuman* *Sita*'ya ulaşmayı başarır fakat esir düşer. *Sita*'yı geri götürme talebi *Ravana*'yı kızdırır ve ceza olarak *Hanuman*'ın kuyruğunu ateşe verir. O da çatıdan çatıya atlayarak *Lanka*'nın her yerini ateşe verir ve ülkesine geri döner (Kaya, 2002, s. 159-180).

Altıncı kitap *Yuddha Kanda*'nın (Savaş Kitabı) odağında *Ravana*'nın merkezinde yapılan savaş bulunmaktadır. Savaş sonunda *Rama*, *Ravana*'yı öldürür ve *Sita* kurtarılır. Ancak *Rama*, başka bir adamın evinde yaşadığından *Sita*'yı sahiplenmez. O da masumiyetinin sembolü olarak kendini ateşe atar ve hiçbir yeri yanmamış olarak geri çıkar. Ancak o zaman *Rama* onu ister ve birlikte *Ayodhya*'ya geri dönerler (Kaya, 2002, s. 181-266).

Destanın sonradan eklendiği belli olan son kitabı *Uttara Kanda*^x (Son Kitap), *Sita*'nın ihanetiyle ilgili dedikoduların Hükümdar *Rama*'yı zor durumda bırakmasını ve hamile olan *Sita*'yı sürgüne göndermesini, *Valmiki*'nin ikiz çocuklarının çıkararak, *Ramayana* destanını ezberden okumasıyla *Sita*'nın geri

çağırılması, fakat yerin yarılarak çok acı çeken *Sita*'nın içine girmesini, bunun sonucunda da *Rama*'nın krallığını oğulları arasında bölüştürüp, *Sarayu* nehrinde yaşamını *Vişnu* ile birleştirmesini anlatmaktadır (Kaya, 2002, s. 267-283).

Bu şekilde çok kısa bir özetini verdiğimiz *Ramayana* Destanı, gerek karakterleriyle, gerek mekânlarıyla ve olağan dışı sahneleriyle, Hindu ahlakı ve ideali, kastların görevleri, *Brahmin*lerin ayrıcalıkları gibi toplumsal konuları sıkça işlemektedir. İdeal bir devlet yöneticiliğinin, ideal bir vatandaş olmanın gereklerinin anlatıları bir yana, imparatorluk öncesi İndus vadisinde ortaya çıkan irili ufaklı devletlerin kentleri hakkında bilgiler de içermektedir.

B. Mahabharata Destanı

Hindistan'ın, hatta dünyanın en büyük destanı, 106,000 beyitlik *Mahabharata*^{xi} kabile savaşı ve erken yerleşim döneminde oluşturulmuştur. Bu destan geç *Vedik* döneminde Ganj'in batısını kontrol altında tutmak isteyen iki kuzen kabilenin, *Pandavalar* ve *Kauravalar*'ın savaş mücadelesini anlatır. On sekiz bölümden oluşan destan, Hint dini düşüncesi hakkında inançtan ibadete, mitolojiden felsefeye kadar uzanan geniş bir alana ait bilgiler içermektedir. Destan, Hinduizm'in soyut ve metafizik esaslarının halk tarafından kolay anlaşılması için şiirsel bir dille anlatılması ve bu esasların eserde anlatılan hikayelerin, efsanelerin içine yerleştirilmesi olarak okunabilir.

Mahabharata, *Kauravalar*'ın *Pandavalar*'ı ülke yönetiminden uzaklaştırmak için bir savaş hilesine başvurduğunu, onları bir zar oyununa davet edip her şeylerini kaybetmelerine neden olduklarını ve ormanda on iki yıllık bir sürgüne gönderdiklerini anlatır. On üçüncü yılı da kılık değiştirerek geçiren *Pandavalar* geri döndüğünde bir türlü barış sağlanamaz ve on sekiz gün süren müthiş bir savaşın ardından *Vişnu*'nun avatarı olan *Krişna* sayesinde *Pandavalar* hak etmiş oldukları yönetimi tekrar ele geçirirler (Winternitz, 2002, s. 37-97).

Bu şekilde kısaca özeti verilebilecek olan destanın genelinden *Upanişad*larla birlikte ortaya çıkan göreceli fikir özgürlüğüne bir tepkinin varlığı hemen sezilmektedir. *Brahmin* sınıfının, öneminin günden güne azalması karşısında tekrar eski gücüne kavuşurma çabası, destanın kahramanlarının savaşçı sınıf *Kşatriya*'dan olmasına rağmen, *Kşatriya* sınıfının savaşçıların atacakları her adımda ruhani bir liderin (özellikle de destanın anlatıcısı *Vyasa*'nın) sözünden çıkmayıp zafere kavuşmaları, onların tavsiyelerini göz ardı edenlerin ise yenilgiye mahkûm olmalarında ortaya çıkmaktadır. Dinsel gücü elinde bulunduran kast, halk arasında yaygın olarak bilinen bu destanı kendi öğretilerinin yayılıp, etkilerini kuvvetlendirmede kullanmışlardır (Winternitz, 1977, s. 318).

Destan, her ne kadar efsanevi öğelerle donatılmış olsa da, İndüs Vadisi medeniyetinin kentlerinden bize haber vermektedir. Hatta birçok arkeolog destanda ismi geçen küçük krallıkların ve onların başkentlerinin^{xii} yerlerini bulmaya çalışmışlardır. Genellikle yazımı İ.Ö. 900-400 yılları arasına tarihlendirilen, yani yüzyıllar içinde ekleme ve çıkarmalara uğrayan destan^{xiii} geç *Vedik* dönemine ışık tutması bakımından da önemlidir. Bu dönemin özelliği kırsal kültürün baskın olmasıdır. Bu yüzden destan, saray etrafında dönen entrikalar, sürgündeki orman hayatından başka büyük kent tanımlamalarına çok fazla yer vermemektedir. Bununla birlikte, savaşçı *kşatriya* sınıfının gündelik

yaşamı, yerli tüccar ve zanaatkar *vyasa* sınıfının topluma olan katkıları konusunda değerli bilgiler içermektedir.

Destanın altıncı bölümünden bir kesitini oluşturan ve *Krişna*'nın savaşı *Arcuna*'ya yaptığı söylevden oluşan *Bhagavad Gita*'nın yaygınlık ve şöhret bakımından Hint düşünce dünyasında apayrı bir yeri vardır. Hint eylemselciliği şeklinde tanımlanabilecek olan *Karma-Yoga*^{xiv} felsefesi burada işlenmektedir. Bütün organize toplumlarda kabul edilen toplumsal sorumluluklar şeklinde tanımlanabilecek olan *Karma-Yoga* felsefesi, sonucunun ne olacağına bakılmaksızın eyleyerek görevlerin yerine getirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Hirianna, 2011, s. 97,98). İnsanların, toplumsal düzen içinde buldukları konumlara (kastlara) göre yapmaları gereken görevleri vardır. Her bir kastın görevleri de bu bölümde açıklanmaktadır.^{xv} Kast görevleri ile kurtuluş anlamına gelen *mokşa*'ya^{xvi} ulaştıracak eylemler arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İnsanın yüksek olgunluğa erişmesi, içinde olduğu kastın yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlanmaktadır. Böyle bir sınıfsallığın bulunduğu toplumsal yapının, sınıfların görevlerinin açık bir şekilde bilindiği, toplumsal örgütlenmenin de sınıflara göre yapıldığı bir yapı olduğu açıktır. Bu örgütlenme, Hint kent yaşamına, evliliğin düzenlenmesinden toplumsal iş bölümüne kadar hayatın her alanına kadar yansımaktadır.

V. Upanişadlar

Upanişadlar, Hindu kutsal metinleri içinde *Vedalar*dan sonra en önemli kabul edilen metinlerdir. Hindu geleneğine göre *Upanişadlar*, aynı *Vedalar* gibi ermiş bilgelere^{xvii} ilham edilen, daha doğrusu vahyedilen ilahi bilgilerdir. Sayıları iki yüzü geçen *Upanişadlar*^{xviii} (Hirianna, 2011, s. 38), yaklaşık olarak İ.Ö. 800-400 yılları arasında yazıya geçirilmişlerdir. Bir kısmı düz yazı, bir kısmı ise şiir şeklinde oluşturulan *Upanişadlar*^{xix} içinde metafizik temalı konuların mistik anlatımları bulunmaktadır. Bu konular genellikle ermiş bilgelere, öğrencileri tarafından sorulan sorulara verdiği cevaplar şeklinde işlenmektedir. Bazen bu ermiş bilginler, kendilerini ziyarete gelenlere bu felsefi konuları anlatmış, bazen kendi aralarında fikir alışverişi yaparak bu bilgileri açıklamış, kimi zaman da hikâyeler anlatarak felsefi görüşlerde bulunmuşlardır (Çağdaş, 1961, s. 145).

Upanişad kavramı birçok manaya gelmektedir. Ormandaki ıssız inziva yerlerinde düşüncelere dalan ermişlerin vardığı sonuçları, sadece yanlarında bulunan ve bu sonuçları kavrama yetkinliğine sahip öğrencilerine nakletmelerinden dolayı “gizli öğreti” anlamına geldiği gibi (Dasgupta, 1922, s. 38), kelimenin etimolojisinden hareketle “yanında, ayakucunda oturma” anlamına da gelmektedir.^{xx} *Upanişadlar*, *Vedaların* sonu anlamına gelen *Vedanta* adıyla da anılmaktadırlar. *Upanişadlara* bu ismin verilmesinin sebepleri, kronolojik olarak *Vedalar*dan sonra oluşturulmaları; “*şruti*” (vahiy) kısmına giren Hindu metinlerin sonuncuları olarak kabul görülmeleri; felsefi sorunlara değinmesinden dolayı öğrencilere eğitimlerinin son dönemlerinde verilmeleri; *Veda* öğretisinin gayesini ve anlamını vermeleri şeklinde sıralanmaktadır (Kutlutürk, 2014, s. 57).

Upanişadlar, Hindistan'da düşüncede yenilik hareketi olarak sayılmaktadır. Bu dönemde özgür bir düşünce ortamının oluştuğu, yeni felsefi ve dini düşüncelerin doğduğu, *Upanişadların* genel anlatımından

anlaşılmaktadır. Öyle ki bazı *Upaniṣad*larda kurtuluşa ulaşmakta kurban ritüellerinin gerekliliği bile tartışılır hale gelmektedir.^{xxi} Kurban ritüellerine böyle bir bakış açısı, düşüncenin din adamlarının tekelinden de çıkmasına denk gelmektedir. O yüzden bu dönemde felsefi düşünüşün belli bir sınıfın imtiyazı olarak görülmediği, birçok *Upaniṣad*ın ruhbanlık sınıfı dışında meydana gelmesinden anlaşılmaktadır. Bu dönemde krallardan, prenslerden, hatta kadınlardan oluşan geniş bir felsefi ortam oluşmuştur. Yöneticilerin, din adamlarıyla, bazen de onlardan daha etkin bir şekilde felsefi düşünceye yol verdiği görülmektedir.^{xxii}

*Upaniṣad*lar, *Brahmanalar* devrinde duraklayan Hint felsefesinin rönesansı olmasının yanında, daha sonraki devirlerde ortaya çıkmış olan düşünce akımlarına da kaynaklık etmişlerdir. Hindistan'da bugün bile kaynağının *Upaniṣad*lara dayandığını ifade etmeyen düşünce ekolü bulunmamaktadır (Çağdaş, 1961, s. 145). Bunun sebebi, Hindu felsefi sisteminin *Upaniṣad*larla başlamış olmasıdır. *Vedalar* ve *Brahmanalar* mitsel bir dünyayı betimleyip, daha çok ilahilerden ve dualardan oluşurken, *Upaniṣad*lar bir fikir, bir tez içermesiyle Hindu tinsel yaşamında mitostan logosa geçişin sembolü sayılmaktadırlar. *Vedalar*, kozmolojik ve ritüelist dünya görüşüne sahipken, *Upaniṣad*lar insanı önceleyip, evrenin merkezine koymasıyla antroposentrik bir dünya görüşüne sahiptir.^{xxiii} Evrenin merkezi insan kalbinde bulunmaktadır, o yüzden mükemmellik dışta değil içtedir. Yine de *Upaniṣad*lar *Veda* ritüellerini tamamen reddetmez, onları yeni düşüncelerle bağdaştırır.

Upaniṣad metinleri genel olarak incelendiğinde ortaya çıkan temel görüş “var olan şeyler değişik görünüşler sergilese de Tek olan ve hep aynı kalan bir özü (*atman*) paylaşmaktadırlar. Bundan dolayı aslında bir olan evrenin bize çokluk ve çeşitlilik olarak görünmesi bir yanılsamanın (*maya*) sonucudur (Dasgupta, 1922, s. 46).” En yüce güç olan *Brahman* (Tanrı), bireylerde parçalara ayrılmış halde, *Atman* (ruh) halinde bulunmaktadır.

*Upaniṣad*lar, Hint düşünce sisteminin temellerinin atıldığı metinlerdir. Hint felsefesinin temel kavramları olan reenkarnasyon (*karma* ve *samsara*), kurtuluş (*mokṣa*), bilgi (*cnana*), cehalet (*avidya*), yanılsama (*maya*), bağlılık (*bhakti*), çilecilik (*tapas*), kurban (*yacna*), yoga gibi kavramları bu eserlerden öğrenmekteyiz. Bunun yanında *Upaniṣad*larda, Hint toplumsal dizgelerinde kırılmaların ve yeni bir dönemin başlangıcının izleri görülmektedir. Örneğin, *Rig Veda*'ya dayanan katı kast sistemi, *Upaniṣad* döneminde yumuşamaya uğramış, *Kṣatriya* sınıfından bilgeler, *Brahmin* sınıfından rahiplere ders vermeye başlamışlardır. Kentlerin ekonomilerinin geliştiği, ziraat, ticaret ve sanatın arttığı, gelir dağılımında adaletsizliklerin görüldüğü bir dönemde, *Brahmin* sınıfının halkı ezdiği *Brahmanalar* dönemine bir tepki olarak doğan *Upaniṣad*lar, Hint halkının nasıl bir manevi sığınak aradığını göstermektedirler (Bayur, 1946, s. 34) ve bu bakımdan hem Hindistan tarihini hem de döneminin toplumsal yaşamının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadırlar.

VI. Arthaśāstra (Siyaset Bilimi)

Arthaśāstra, İ. Ö. 350- 275 yılları arasında yaşayan ve Maurya İmparatorluğu'nun ilk kralı *Çandragupta*'nın başbakanlığını yapan devlet adamı ve filozof *Kautilya*'nın devlet yönetimine, ekonomiye, diplomasiye ve savaş taktiklerine dair kaleme aldığı eserdir. *Artha* bilim, *śāstra* ise maddi

kazanç demektir. Bu yüzden bu bileşik kelimeye genellikle siyaset bilimi anlamı verilmektedir.

Kautilya'nın fikirleri tamamen pratiğe yöneliktir ve duygusuz denebilecek derecede pragmatiktir. O, gerektiğinde kraliyet ailesinden birine yapılacak suikasti, devletler arası anlaşmaları çiğnemenin faydalı olacağı durumlarda casus kullanımı gibi netameli konuları açıkça yazar. Batılı sosyal bilimciler, *Arthaşāstra*'yı bu yönünden dolayı sık sık *Machiavelli*'nin *Prens*'i ile karşılaştırırlar. *Kautilya*'nın hükümdarların da uyması gereken kurallar ve ilkeler olduğunu, kendi mutluluğunun ve refahının halkının mutluluğuna ve refahına bağlı olduğunu dile getirmesi (Shamasāstry, 1915, s. 49), *Arthaşāstra*'yı *Prens*'den daha ahlaki temelli hale getirmektedir. *Kautilya*'nın fikirlerinin, Çin düşünce sistemlerinden Konfüçyanizm ile Legalizm'in bir karışımından ibaret olduğu söylenebilir.

Arthaşāstra, uzunlukları epeyce değişiklik gösteren on beş bölümden oluşmaktadır. “Disiplin Hakkında” başlıklı birinci bölüm bir devlet örgütlenmesinin nasıl olacağını, bakanların nasıl seçileceğini, kralın sorumluluklarını, casusluk kurumunun kurulmasını, prenslerin korunması gibi konuları ele almaktadır (Shamasāstry, 1915, s. 1-50).

Eserin en uzun bölümü olan ikinci bölüm “Hükümet Müfettişlerinin Görevleri” adını taşımaktadır. Burada, köylerin kurulması; toprakların bölünmesi; kalelerin inşası; kale içindeki binaların durumu; devlet memurlarının görevleri; hazinenin denetimi; vergilerin toplanması; memurluk sınavı; madencilik ve imalatın yürütülmesi; ana cadde üzerindeki devlet kuyumcusunun görevleri; depoların ve dükkanların denetimi; ticaretin denetimi; tarımın denetimi; içkinin, orman ürünlerinin, cephanenin, ağırlık ölçülerinin, uzunluk ölçülerinin, dokuma tezgahlarının, kesimhanelerin, fahişelerin, gemilerin, sığırların, atların, fillerin, savaş arabalarının, pasaportların, kırsal alanların denetimi; casuslukta gizlenme sırları; kent belediyesinin görevleri konuları işlenmektedir (Shamasāstry, 1915, s. 51-185).

Üçüncü bölüm “Hukuk Hakkında” adını taşımaktadır. Anlaşma türlerinin belirlenmesi, yasal ihtilafların türleri, evlilik akdi, miras paylaşımı, borçların yapılandırılması, kölelerle ve işçilerle ilgili kurallar, kooperatif kurma, alım ve satımdan cayma, mülkiyet, hırsızlık, gasp, iftira, kumar ve iddia gibi hukuka dair meseleler bu bölümde ele alınmaktadır (Shamasāstry, 1915, s. 213-284).

“Dikenlerin Giderilmesi” adlı dördüncü bölümün üzerinde durduğu konular, zanaatkarların ve tüccarların korunması, milli afetlere karşı alınacak çare önerileri, çileci keşiş kılığındaki casuslar yoluyla gençlerin suça olan eğilimlerinin tespit edilmesi, casusluk yoluyla suçun işlenmeden önlenmesi, hükümet kurumlarının korunması, reşit olmayan kızla cinsel ilişkinin cezaları, bazı suçların kefaretlere gibi konulardır (Shamasāstry, 1915, s. 187-252).

“Saray Mensuplarına Kılavuz” adlı beşinci bölüm, saray görevlilerine verilecek ödül ve cezalar, hizmetlilerin geçiminin sağlanması, hazinenin ikmali, krallığın doğru kişilerle sağlamlaştırılması ve mutlak hâkimiyetin sağlanması konuları hakkındadır (Shamasāstry, 1915, s. 253-296).

Tam bir monarşi güzellemesi olan altıncı bölüm “Egemen Devletlerin Kaynağı” adını taşımaktadır ve burada egemenliğin unsurları tartışılmaktadır (Shamasāstry, 1915, s. 297-318).

“Altılı Siyasetin Sonu” başlıklı yedinci bölüm, siyasetin altı unsurunu, duraklamanın ve bozulmanın sebeplerini, devletlerarası anlaşmaları, bu anlaşmaların bozulup savaş halinin doğması gibi uluslararası siyasetin konularının yanında, ordu içinde motivasyonun sağlanması, askerlerin etkin kullanımı gibi askeri meseleleri ele almaktadır (Shamasastri, 1915, s. 319-326).

Başlığı “Zaaflar ve Afetler Hakkında” olan sekizinci bölümün konusu hükümdarın ve ülkesinin karşı karşıya kalabileceği problemlerdir. Bu tehditler, *Kautilya*’ya göre saldırgan veya yapılan politikaları engelleyici bir grup da olabilir, dışarıdan gelebilecek bir ordu veya kendi ordunun içindeki hainler de olabilir. Bunlara karşı alınacak önlemler bu bölümde sıralanmaktadır (Shamasastri, 1915, s. 327-409).

“İstilacının İş” adlı dokuzuncu bölümün konusu diğer ülkelerin fethinin nasıl olacağıdır (Shamasastri, 1915, s. 411-436).

Onuncu bölüm tamamen savaşla alakalı olduğu için adı “Savaş Hakkında”dır. Ordunun düzeni, kışlaların kurulacağı yerler, savaş hileleri, askerlerin cesaretlendirilmesi, savaş meydanının seçimi, piyadelerin, süvarilerin, savaş arabalarının ve fillerin işleri gibi savaşa dair konular bu bölümde işlenmektedir (Shamasastri, 1915, s. 437-453).

“Şirketlerin İdaresi” adlı on birinci bölümde, bir kralın ticaretle uğraşan kişileri hediyelerle hoşnut tutarak ekonomik daralmanın önüne geçmesi gerektiği üzerinde durulur (Shamasastri, 1915, s. 455-459).

On ikinci bölüm adın da anlaşılabilirliği gibi “Güçlü Düşmanlar Hakkında”dır. Elçilerin görevleri, entrika savaşları, diğer devletlerin içini karıştırma, casusluk faaliyetleri, yiyecek depolarının yakılması, zafere giden yolların meşru sayılması gibi konular işlenmektedir (Shamasastri, 1915, s. 461-474).

“Kaleleri Ele Geçirmenin Stratejik Yolları” başlıklı on üçüncü bölüm, düşman devletin içine anlaşmazlık tohumlarının ekilmesiyle başlar. Komşu kralların entrikalar yoluyla kışkırtılması, kuşatma esnasında casusların rolü ve kuşatmanın nasıl yapılacağını anlatan pasajlardan sonra fethedilen ülkede barışın yeniden nasıl sağlanacağına dair tavsiyelerle sona erer (Shamasastri, 1915, s. 475-494).

On dördüncü bölümün başlığı “Gizli Araçlar”dır. Bu bölümde sıvı ve gaz zehirlerin yapılarak düşmanlara suikast düzenleme, kimyasal maddeler aracılığıyla kılık değiştirme, sihirli sözlerle ve ilaçlarla büyüler yapma gibi konular ele alınmaktadır (Shamasastri, 1915, s. 495-514).

On beşinci ve son bölüm ilmi bir eserin planlanması hakkında olduğu için “Bilimsel Çalışmanın Tasarlanması” adını almıştır. *Kautilya* burada ilmi bir eserin bölümlere, bu bölümlerin maddelere, bu maddelerin de paragraflara nasıl bölüneceğini anlatmaktadır (Shamasastri, 1915, s. 515-520).

VII. Manusmriti (Manu Kanunnamesi)

Hintlilerin insanlığın atası olarak kabul ettiği *Manu*’nun koyduğu, kişinin gündelik hayatta uyması gereken kurallardan oluşan *Manusmriti*, *Smriti* kategorisine giren on sekiz *Dharmaşāstra*’dan^{xxiv} en önemlisidir. Hint dinlerinin temel ahlak ve ibadet esaslarını içinde barındıran *Manusmriti*, kabul gören genel görüşe göre birden farklı yazarın değişik zamanlarda kaleme aldığı kanunnamelerin bir toplamıdır (Bühler, 1886, s. xi). İ.Ö. 200 ile İ.S. 100

tarihleri arasında, *brahman* geleneğinin anti-vedik hareketler tarafından tehdit edildiği bir dönemde, toplumsal düzeni bu hareketler karşısında savunmak amacıyla kaleme alındığı düşünölmektedir (Bühler, 1886, s. xviii).

Hindu yaşam tarzı ve düşüncesini ortaya koyan eser, dört kastın mensuplarının yapmak zorunda olduğu ödev ve sorumlulukları, erdemli bir yöneticinin nasıl olması gerektiğini, aile hayatında eşlerin ve çocukların vazifelerini, cinsel yaşama dair kurallar ve yasakları, kısaca gündelik yaşam pratiklerine dair kurallar ve yasakları barındırmaktadır. Uzunlukları birbirine eşit olmayan on iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, tanrının dünyayı nasıl yarattığını anlatmaktadır (Bühler, 1886, s. 1-28). İkinci bölüm, *Vedaların* öneminde değinir ve bunların öğrenilmesinin gerekliliği üzerinde durur. Ardından Hindistan'ın kutsal mekânları anlatılıp, ilk üç kastın bu mekânları kimseye vermemesi uyarısında bulunulur. Kastlara göre ibadetler ve giyim kuşamları, Veda öğrencilerinin davranışları da bu bölümde anlatılmaktadır (Bühler, 1886, s. 29-74).

Üçüncü bölümde aile ön plana çıkmaktadır. Aile reisinin önemi, eş seçiminde aranacak kriterler, sekiz evlilik çeşidi, kastlar arası evliliğın yasak olması ve bunun doğuracağı olumsuz durumlar, rahiplere verilmesi gereken hediyeler, ritüellere katılımı yasak olan kişiler, uzak durulup dışlanması gereken kişiler gibi bilgiler bu bölümde ele alınmaktadır (Bühler, 1886, s. 74-128).

Dördüncü bölüm, *brahman* sınıfının nasıl bir hayat sürdürmesi gerektiğini anlatan pasajlarla başlar. Kişilerin kastlarına göre seçmeleri gereken mesleklerin nitelikleri, yeme içme kuralları, kadınlarla toplumsal ilişkinin sınırları, yolculuk yapılabilecek hayvanlar, kentlerdeki hayat şartları gibi gündelik hayata dair kurallar ve yasaklar da bu bölümde ele alınmaktadır (Bühler, 1886, s. 128-169).

Beşinci bölüm, yenilmesi uygun veya yasak olan hayvanlarla başlar. Etinin yenmesi yasak olan hayvanlardan yenildiğinde ödenmesi gereken kefaretlere, kişinin *mokşaya* ulaşmasına engel olan günahlar, temiz ve pis olan maddeler, pis olan maddelerden temizlenme yolları, kadınların erkeklere olan bağımlılığı gibi fikhî konular, bu bölümün içinde ele alınır (Bühler, 1886, s. 169-198).

Altıncı bölüm, kişinin yaşamının sonunda seçmesi gereken çileci hayat tarzını, ormanlardaki inziva şekillerini ve dilenme kurallarını içermektedir (Bühler, 1886, s. 198-216).

Yedinci bölüm siyasi tarafı ağır olan bölümdür. Bu bölüm, bir yöneticinin nasıl olması gerektiği, yeme içmesi, onun dini açıdan değeri, tanrının enkarnasyonu oluşu, adalet ve cezalandırma yöntemleri, krallığın korunması gibi konuları ele almaktadır (Bühler, 1886, s. 216-252).

Sekizinci bölüm spesifik bir konuya ayrılmamış olup, bir çok meseleyi karışık bir şekilde ele almaktadır. Bu bölümde, hükümdarın alacağı kararlar, mirasla ilgili konular, borçlu ve alacakların durumu, kayıp malların durumu, yalancı şahitlik ve cezası, başlık parası, trafik kazalarından doğan hukuki konular, hizmetçilerin görevleri, taşımacılıkta kullanılan gemilere verilecek ücretler gibi detaylara girilir (Bühler, 1886, s. 253-327).

Dokuzuncu bölüm neredeyse tamamen kadınlara ayrılmıştır. Kocalara olan bağımlılığın gereklilikleri, bir kızın nasıl evlendirileceği, evlatların mirastan nasıl pay alacakları bu bölümde ele alınır. Bu bölümde tekraren

hükümdarın görevlerine, *vaisyas* ve *sudra* sınıflarının sorumluluklarına değinilir (Bühler, 1886, s. 327-401).

Onuncu bölüm, diğer her bölümde bir şekilde bahsi geçen kast olgusunu derli toplu şekilde sunmaktadır (Bühler, 1886, s. 401-430). Bu bölüm kast sistemini anlamakta tam bir el kitabı niteliğindedir.

On birinci bölüm ise genel olarak günah ve çeşitlerine ayrılmıştır (Bühler, 1886, s. 430-483). Günahların bazıları kasttan atılmayı bile gerektirmektedir.

Son bölüm, eserin özeti niteliğindedir ve *karma-samsara* felsefesini ele almaktadır. Eser, *Vedaların* değeri, kişinin haddini bilmesinin önemi ve meditasyonun anlam ve önemini ele alarak sona ermektedir (Bühler, 1886, s. 483-513).

VIII. Budizm'in Kutsal Metinleri

Budizm, Hindistan'da ilk İndüs medeniyetinin Aryan ırkı tarafından yıkılıp, bölgenin kırsal *Vedik* döneme girmesinden sonra, *Upanişad*ların ve *Jainist* felsefenin *Kşatriya-Brahman* birliğine olan tepkisiyle eş zamanlı olarak, bu sefer Ganj Nehri kıyılarında doğan ikinci kentleşme döneminde ortaya çıkmıştır. Buda'nın doğduğu ve yaşadığı Kuzey Hindistan bölgesi, Aryan ırkıyla ve dolayısıyla *Vedik* öğretilerle daha geç çağlarda tanışmış olduğu bir bölgedir. Bu bölge, Buda'nın yaşadığı dönemde brahman dervişlerle, orman bilgeleriyle, filozoflarla, *gurularla* doluydu ve felsefi tartışmaların^{xxv} sürüp gittiği bir bölgedir (Güngören, 1994, s. 35). Böyle bir düşünce ortamında İ.Ö. 563-483 yılları arasında yaşayan Buda'nın öğretisinin İ.Ö. 274-236 yılları arasında hüküm süren Maurya İmparatoru *Aşoka*'nın devrine kadar bu düşünce okullarından sadece biri olarak kaldığı, Budizm'i benimsemiş olan *Aşoka*'nın yayılmacı politikalarıyla Hindistan genelinde kabul gördüğü görülmektedir (Conze, 2005, s. 13). Buradan da anlaşılacağı üzere Budizm'in Hint medeniyetine olan etkisi, imparatorluklar döneminde görülmeye başlamıştır. Budizm, 1200 yıllarına doğru, Nepal, Seylan, Orta ve Güneydoğu Asya, Tibet, Çin, Kore ve Japonya'ya yayıldıktan sonra, Müslümanların Hindistan'a girişiyle birlikte bu topraklarda etkinliğini yitirmiştir.^{xxvi} (Conze, 2005, s. 147).

Budist öğretinin asıl kaynağını oluşturan ve hem *Theravada* hem de *Mahayana* Budist mezheplerinin kanonik olarak kabul ettiği metinler *Pali Kanon* olarak da bilinen *Tripitaka* metinleridir.^{xxvii} *Tripitaka* "üç sepet" anlamına gelmektedir. İ.Ö. ilk yüzyıla kadar, sözlü olarak aktarılmış ve hafızalarda korunmuşlardır. Dönemin savaş ve açlık yılları içinde "Sepetler" unutulma ve ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, bu yüzden de Seylan'da *Aluvihara*'da toplanan Budist rahipleri tarafından Seylan'ın yerli dili olan Pali dilinde yazıya geçirilmişlerdir (Conze, 2005, s. 57). Bahsi geçen bu üç sepet, *Vinaya*, *Sutta* ve *Abhidamma Pitaka*'larıdır.

A. Vinaya Pitaka

Disiplin Sepeti anlamına gelen *Vinaya Pitaka*, Buda'nın ölümünden sonra Birinci Budist Konsül'ünde derlenmiştir. Budist rahiplerin uyması gereken kuralların sayıldığı, I. B. Horner'in çevirisiyle altı ciltte toplanan dört kitaplık koleksiyon olan *Vinaya*'da, Budizm felsefesine yön veren tarihi olaylardan da bahsedilmektedir. Budist rahiplerin özelinde bütün Budistleri *nirvanaya*^{xxviii} ulaştırarak kurallar burada işlenmektedir.

Özellikle ilk dönem Budistleri için *sankhya* adı verilen Budist cemaatleri büyük önem taşımaktadır. Kapalı bir dini topluluk olan *sanhkya* cemaatleşmesi Budizm’i bir keşiş dini haline getirmiştir. *Vinaya*’ya bu cemaat olgusu damgasını vurmaktadır.

Birinci kitap, erkek keşişlerin uyması gereken kuralları içermektedir. Bu bölümde bir Budist’in yaşamında yapmak zorunda olduğu yükümlülükler ve kaçınmak zorunda olduğu eylemler anlatılmaktadır. Takip edilen yöntem şöyledir: İlk olarak Buda’nın sorulan bir soruya cevabı veya onun da içinde bulunduğu bir hikâyenin anlatımı verilir. Daha sonra bu cevaptan veya hikâyeden kurallar üretilir. Bu hikâyeler içinde gündelik yaşama dair birçok kesit sunulur. Keşişlerin hangi durumlarda cemaatlerden dışlanacağı,^{xxx} keşişlerin toplanıp, suçu işleyen kişi hakkında karar vermesini gerektiren on üç suç,^{xxx} hakkında verilecek kararın belirsiz olduğu suçlar, keşişlerin sadece cemaatten değil, ayrıca keşişlikten de atılacağı suçlar,^{xxxi} keşişlerin kefarete ödemesini gerektiren suçlar ve kefareti,^{xxxii} keşişlerin itiraf etmesini gerektiren yanlış davranışları ve bu hususlara uymaları için almaları gereken eğitimleri birinci ciltte ele alınmaktadır.

İkinci kitap da aynı şekilde düzenlenmiş olup keşiş rahibelerin uyması gereken kuralları içermektedir. Burada da işlenen suçlar üzerinden hareket edilerek, yukarıdaki gibi bir sınıflandırma yapılmıştır (Horner, 2014). Birinci ve ikinci kitap, Budist gelenekte tek bir kitap olarak okunmakta olup, bu kitaba *Suttavibhanga* (kuralların ortaya konulması) adı verilmektedir.

Khandaka (derlemeler) isimli üçüncü kitap, *Mahavagga* (büyük bölüm) ve *Kullavagga* (küçük bölüm) başlıklı iki bölüme ayrılmaktadır (Hinüber, 2000, s. 16). *Mahavagga*, Buda’nın aydınlanmasıyla başlar ve ilk keşişler cemaatinin nasıl kurulduğunu anlatır. Kurtuluşa ermenin yolları, tıbbi konular, keşişlerin anlaşmazlığa düştüğünde izlemeleri gereken kurallar, keşişlerin giyim kuşamları gibi mevzular, anlatılan uzun hikâyelerle ve tarihi bilgilerle sunulur. *Kullavagga* ise on iki bölümden oluşur ve genellikle keşişlerin ve rahibelerin görev ve sorumlulukları hakkındadır (Hinüber, 2000, s. 17,18).

Parivara (ekler) isimli dördüncü kitap, *Vinaya*’nın ilk iki kitabında ele alınan meseleleri özetleyici bir niteliktedir. *Vinaya*’ya Seylanlı Budist rahipleri tarafından sonraki bir tarihte, ilk iki kitaptaki kuralları açıklamak için eklendiği düşünülmektedir (Horner, 2014, s. 2461).

B. Sutta Pitaka

Tripitaka’nın ikinci bölümünü oluşturan ve “Öğreti Sepeti” anlamına gelen *Sutta Pitaka* on binden fazla Budist konuşma ve öğretilerin derlendiği geniş bir koleksiyondur. Buda’nın kırk beş yıllık öğreticilik hayatında öğrencilerine vermiş olduğu derslerdeki konuşmalardan, yakın öğrencilerinin ve daha sonraki *sankhya* teşkilatındaki önemli rahiplerin ve rahibelerin yapmış olduğu söylevlerden oluşmaktadır.

Suttalar (öğretiler) *Nikaya* (cilt) adı verilen beş gruptan oluşmaktadır. Bunlar, *Digha Nikaya* (uzun söylevler cilti); *Majjhima Nikaya* (orta uzunluktaki söylevler cilti); *Samyutta Nikaya* (birbirine benzer söylevler cilti); *Anguttara Nikaya* (numaralandırılmış söylevler cilti) ve Budist felsefesinin temelini oluşturan *Khuddaka Nikaya* (küçük söylevler cilti)’dir (Dasgupta, 1922, s. 83). *Khuddaka* da kendi içinde on sekiz bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümlerden, Budizm düşüncesinin temel argümanlarını ortaya koymasından dolayı, ikinci,

üçüncü ve beşinci^{xxxiii} bölüm olan *Dhammapada* (Ölümsüz Gerçeğin Yolu), *Udana* (İlham Olunan Konuşmalar) ve *Sutta Nipata* (Gönderilmiş Öğretiler) üzerinde durulacaktır.

Dhammapada, Buda'nın özlü sözlerinin derlendiği en meşhur Budist metnidir. Yirmi altı bölümde toplanmış 423 deyişten oluşan kitap, Budizmin en temel kitabı sayılmaktadır. Bu yüzden de yüzyıllar boyunca rahip olmak isteyen talebelere ders kitabı olarak okutulmuştur. Keşişlerin bu kitabı ezbere bilmesi gerekir (Büker, 2008, s. 1).

Buda'nın öğretilerinin üç temel amacı *Dhammapada*'nın her bölümüne yansımaktadır. Bu üç amaç, şimdiki ve buradaki insanların mutluluğu; bir sonraki hayatta elverişli bir yeniden doğum ve mükemmel iyiye ulaşmak şeklinde sıralanmaktadır. Bu amaçlara ulaşmak için de Buda dört aşamalı bir süreç öngörmektedir. Birinci aşamada, somut insani ilişkiler alanında maddi ve manevi huzuru sağlamaya yönelik eylemler bulunmaktadır. Barış içinde yaşamak, ailevi ve toplumsal sorumlulukları yerine getirmek, bireye, topluma ve tüm dünyaya acı getirecek olan bencillikten kaçınmak bu aşamada gerçekleşmektedir. İkinci aşamada *Dhammapada*, eylemlerin sonucunun bir sonraki hayata da yansıtacağını ifade eden *kamma* (Sanskritçe *karma*) felsefesini hayata geçirmektedir. *Dhammapada* bu noktada insanları bunun bilinciyle donatmayı hedefler. Üçüncü aşama, kişinin tüm acılardan arınmış bir bilinçle aseptik bir hayata geçişini içermektedir. Son aşama "nirvana" adı verilen ölümsüzlüğe kavuşmakla ilgilidir (Bodhi, 1985, s. 9-22)

Udana'nın odağında ise Buda'nın öğretisinin altında yatan değerler ve ilkeler bulunmaktadır (DeGraff, 2012, s. 8). Sekiz bölümün her birinde on konuşma bulunmaktadır. Bu konuşmalarda karşılaşılan bir olaydan neler öğrenebileceğinin önemi üzerinde durulmaktadır. Buda'nın yaşantısındaki spesifik bir olaydan genel değerlerin çıkarılması, kitabın yöntemini de ortaya koymaktadır. Kitabın ele aldığı konular şu şekilde özetlenebilir: Buda'nın ve onun öğrencilerinin karşılaşılan olaylar üzerine hakikat hakkındaki söylevleri, inzivanın hikmetleri, bazı mucizevî olaylardan çıkan sonuçlar, maddi yardımın övücü, meditasyonun önemi, keşişlerin cezalandırılması, keşişlerin yanlış davranışları üzerine yapılan yorumlar, diğer mezheplerin aptallığının sergilenmesi, hayvanlara zarar veren çocuklara verilen dersler, bir krala verilen ders, ev yaşamının zorlukları, sıradan insanların yanlış davranışları üzerine yapılan yorumlar, hakikate ulaşanlarla sıradan insanların durumlarının karşılaştırılması, ölüme verilecek tepki (DeGraff, 2012, s. 9,10).

Sutta Nipata ise beş bölümden ve yetmiş bir *suttadan* (söylev, öğreti) oluşan Buda'nın ve yakın öğrencilerinin o dönemde ortaya çıkan diğer felsefi akımların yanlış öğretilerine yanıtlarından oluşmaktadır (Müller, 1881, s. xii).^{xxxiv} *Sutta Nipata* ilk dönem Budizm'inin anlaşılmasını, özellikle manastırlarda münzevi bir hayatın altında yatan toplumsal olguların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında, daha sonraki Budist okullarının teşkilatlanmasına yön vermektedir. Eser, zamanının öğretilerinin hem özetini sunması bakımından hem de Budizm'in diğer öğretilerle ayrıldığı noktaları göstermesi bakımından da büyük bir öneme sahiptir.

C. Abhidamma Pitaka

Kutsal metin sepetlerinden üçüncüsünü oluşturan ve İ.Ö. 100-200 yılları arasına tarihlendirilen *Abhidamma Pitaka* (Yüksek Öğreti Sepeti) yedi kitaptan

oluşmaktadır. Bunlar, Budist öğretinin felsefi, psikolojik ve metafizik ile ilgili konuşmalarını içermektedir. Birinci kitap, *Dhammasangani* (*Dhamma*'nın Özeti) keşişler için ahlaki kurallar kılavuzu niteliğindedir. İkinci kitap *Vibhanga* (Sınıflandırmalar), on sekiz bölümünün her birine farklı konuları ayırmaktadır.^{xxxv} Üçüncü kitap *Dhatukatha* (Unsurların İrdelenmesi) ilk iki kitaptaki fikirleri on dört bölümde birleştirerek irdeler. Dördüncü kitap *Puggalappannatti* (İnsan Tiplerinin Belirlenmesi) insan tiplerini 1'den 10'a kadar numaralandırarak tanımlar.^{xxxvi} Beşinci kitap *Kathavatthu* (Uyuşmazlık Noktaları) Budist öğretinin tartışmalı konuları hakkında iki yüzden fazla münazarayı içermektedir. Altıncı kitap *Yamaka* (Çiftler) her biri ayrı bir konuyu ele alan on bölümden oluşmaktadır.^{xxxvii} Yedinci kitap *Patthana*'da (Koşullar) olguları oluşturan koşullar incelenmektedir. Burada ele alınacak olan kitap, yedi kitaptaki konuların hemen hepsini içine alan *Abhidamma Pitaka*'nın beşinci kitabı *Kathavatthu* (Uyuşmazlık Noktaları) olacaktır.

Kathavatthu, Budizm felsefesinin tartışmalı konularını işlemektedir. *Theravada* Budizm'ine heterodoks fikirlerin girmeye başladığı bir dönemin ürünü olduğu, bazı Budist okullarının mensuplarının da bolca yorumlar kattığı bir metin olduğu düşünölmektedir (Aung and Davids, 1915, s. 3). Soru cevap şeklinde hazırlanan ve konuları her bir bölüme dağınık bir şekilde serpiştirilmiş yirmi üç bölümden oluşun *Kathavatthu*'nun ele aldığı konular şu şekilde sıralanabilir: Buda'nın örnek yaşantısına ayrılan bölümlerinde, onun bir gününü nasıl geçirdiği güçleri (s. 139), aydınlanması (s. 164), işaret ettiği önemli konular (s. 166) yer almaktadır. Yüce kişilerin örnek yaşantılarına ayrılan bölümlerde, şeytani güçlere karşı duruşları (s. 116), bilgilerinin sınırlılığı (s. 172, 358), ölüme bakış açıları (s. 359), yüce kişilerin doğası ve izlediği yollar (s. 142, 208, 257, 307, 340, 347) anlatılmaktadır.

Sıradan kişilerin tahlilinin yapıldığı bölümlerde ise kötü huylardan ve şehvetten uzaklaşmalarının (Aung and Davids, 1915, s. 40), derin sezişe ulaşabilmelerinin (s. 344) ve sıradan deneyimlerin ötesine geçebilmelerinin (s. 352) imkânı üzerinde durulmaktadır. Gözle görölmeyen tanrısal varlıklar hakkındaki bölümlerde, onların insanları doğru yola ulaştırıp ulaştırmayacağı (s. 33), kendilerini denetleyip denetleyemeyecekleri (s. 152) bilinçlenip bilinçlenemeyecekleri (s. 153) tartışılmaktadır. Budist cemaatinin hediye kabulleri (s. 318, 319) ve Budist manastırının kurulmasıyla ilgili bazı meseleler (s. 351) ele alındığı bölümlerin yanında, kitabın geniş bir bölümünde insan üzerine yoğunlaşan görüşlere yer ayrılmaktadır. Kalıcı varlık olarak ruh (s. 8); insanın duygusal bir varlık olması (s. 43, 51, 242); diğer duygusal varlık çeşitleri (s. 108); bilinç ve bilincin sürekliliği (s. 125, 237, 243, 295, 296, 305, 363); his, algı ve kavrayış (s. 175, 194, 215, 217, 218, 239, 247, 267, 285); zihinsel özellikler ve işlevleri (s. 195, 197, 238, 315, 332, 335); bilgi (s. 180, 183, 184, 237, 305); sezgi (s. 151, 179, 182, 236, 255, 256, 344, 349); arzu (s. 215, 220, 281, 289, 310); gönüllü eylemler (s. 152, 194, 238, 241, 265, 303, 304); olağandışı yetenekler (s. 149, 151, 180, 258, 313, 253); bireyin fiziksel (s. 335, 360, 361) ve ahlaki (s. 76, 130, 145, 161, 170, 200, 250, 283) gelişimi; yaşamsal güç (s. 226); rüyalar (s. 361); sahte bilinçlilik (s. 367); konuşma (s. 120, 124, 240, 241); trans halleri (s. 190, 243, 297, 298, 299, 300); meditasyon (s. 120, 175, 190, 260, 277, 328, 331); özgürleşme (s. 144, 145, 172, 173, 277)

konularına ayrılan görüşler Budizm'in insan varlığına dair fikirlerinin bir özetini sunmaktadır.

Budizm kozmolojisine dair olan bölümlerde varlık alanları (Aung and Davids, 1915, s. 71, 80, 153, 155, 161, 211, 212, 213, 214, 217, 220,310), araf (s. 272, 345), uzay (s. 191, 192), zaman (s. 237, 295, 296, 363), madde (s. 194, 217, 226, 233, 307-311), ses (s. 123, 239, 240, 266), subje ve obje (s. 104, 233), izafilik (s. 293, 294), kalımsızlık veya devamsızlık (s. 261, 297), sebeplilik (s. 186, 261, 293, 294, 368), *karma* (s. 205, 207, 209, 228, 266, 268, 283, 301, 309, 314, 356), durağanlık (s. 167, 177, 185, 269, 270) gibi konulara değinilmektedir.

Son olarak, *Kathavatthu*'nun bölümlerinden bazılarında ahlaki konulara da değinildiği görülmektedir (Aung and Davids, 1915, s. 198, 201, 230, 235, 247-255, 264, 273, 274, 282, 287,288, 297, 290, 334-343, 361, 365).

IX. Sonuç

Hint medeniyetini oluşturan kurucu metinleri kısaca anlattığımız çalışmadan çıkan en önemli sonuç, yazılı metinlerin bir medeniyetin özünü kavramada büyük önem taşıdıklarıdır. Bir medeniyeti ortaya çıkaran dini inanışların ve felsefî düşüncelerin izini sürmenin en isabetli yolu o medeniyetin kurucu metinlerini bilmekten geçmektedir. Arkeoloji bilimi medeniyetlerin fiziki özelliklerini ortaya çıkarırken, kurucu metinler ortaya çıkan bu özelliklerin sebebini, illetini ve hikmetini vermektedir. Bu metinler Hint uygarlığının her döneminde sürecin nasıl geliştiğine dair önemli pasajlar sunmaktadır.

İ.Ö. 2000-1000 arasına tarihlendirilen *Vedalar*, yerleşik hayata geçişin ve Hindistan'ın yerli kültürü olan *Dravidyen* kültürü ile onları istila eden *Ari* kültürünün bir ürünü olarak din ve tapınak eksenli bir toplumsal örgütlenmenin bir görünümü mahiyetindedirler. İçerdiği kozmogonik öğretilerle gökyüzündeki düzenin yeryüzünde nasıl oluşturulacağına dair toplumun kurucu babalarına yön vermişlerdir. Öngördüğü tanrılar, toplumsal alanda neyin nasıl yapılacağını içeren her şeye müdahil olmuşlar, ticaretten evliliğe, yönetimden tarımsal faaliyetlere kadar kabile yaşamının her alanını dini inanışlar çerçevesinde düzenlemişlerdir.

İ.Ö. 1000-500 arasına tarihlendirilen *Brahmanalar* çağı ise Hindistan'da nükleer kentleşmelerin görüldüğü dönemdir. Bu dönemin en önemli özelliği toplumsal örgütlenmenin lokomotif olarak rahipler sınıfının ön plana çıkmasıdır. Tanrıların yerini alan saygın dini sınıf, oluşturdukları *Brahmana* metinleri sayesinde Hindistan'da vergi toplamış, artı ürün elde etmiş ve kentleşmeye ivme kazandırmışlardır. *Brahmanaları* incelemeyen yapılan *janapada* çalışmaları Hindistan'daki ilk kent devletlerinin ortaya çıkış nedenlerini anlamlandırmakta eksik kalacaklardır.

Ramayana ve Mahabharata destanları (İ.Ö. 800-?) ise bu öğretilerin halk tarafından kolay öğrenilmesini sağlamış, gündelik hayatta insanların davranışlarına yön vermişlerdir. Hindu ahlakı ve ideali, kastların görevleri, dini sınıfın imtiyazları gibi toplumsal öğretileri yönetilen sınıfa hikâye formunda dayatmıştır. Ayrıca ideal bir devlet yöneticisinin neler yapması gerektiği, bunun yanında ideal bir vatandaş olmanın gereklerini sıralayarak yöneten-yönetilen ilişkisinin sınırlarını çizmişlerdir.

İ.Ö. 800-400 tarihleri arasında yazıya geçirilen *Upanişad* metinleri ise medeniyetin bir başka safhasının ürünleridir. Bu dönem Hindistan'da kentleşme oranı artmakta, kent yaşamının gereklilikleri özgür düşüncenin önünü açmaktadır. Dini sınıfa karşı dinin içinden felsefi söylemlerin yoğun olduğu *Upanişadlar* evrenin merkezine tanrıyı veya rahipleri koymak yerine insanı ve pratik hayatı koymuş, bu şekilde de medeniyetin önünü güçlü yöneticilere açmışlardır. Küçük kentlerden (*janapada*), büyük kent devletlerine (*mahajanapada*) geçişte düşünsel bir itki olmuşlardır. Öngördükleri her şeyin özündeki ruh (*athman*) inancı, bütünleştirici etkisiyle toplumu güçlü krallar etrafında örgütlenmeye yöneltmiştir.

Upanişadların geliştirdiği teklik düşüncesiyle birlikte doğan imparatorluklar döneminde ise medeniyete yön veren siyasi metinler olmuştur. Bu metinlerin en göze çarpanı *Kautilya*'nın *Arthaşastrası*dır. Bir imparatorluk olmanın gerekliliği fikirlerin tamamen pratiğe yönelik ve katı bir şekilde pragmatik olmasını doğurmuştur. Bir devlet örgütlenmesinin nasıl olacağı, devlet görevlilerinin nasıl seçileceği, kralın sorumlulukları, köylerin kurulması, toprakların bölünmesi, hukuki düzenin nasıl sağlanacağı, zanaatkârların ve tüccarların nasıl davranması gerektiği, savaşla ilgili adımların nasıl atılacağı, bilimsel çalışmaların nasıl ortaya konacağı; kısacası medeniyete dair her ne varsa pratik gereksinimlere uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

İmparatorlukların çözüldüğü dönemde toplumsal örgütlenmeyi devam ettirecek ve Hindu yaşam tarzı ve düşüncesini ortaya koyacak bir esere ihtiyaç hissedilmiştir. *Manusmriti* de medeniyetin devamlılığını sağlayacak bir metin olarak bu ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır. Geleneğe dönüşün bir görünümü olan *Manusmriti* toplumda sınıflara ayrılmış dört kasta ait bireylerin uymak zorunda olduğu ödev ve sorumlulukları, erdemli bir yöneticinin nasıl olması gerektiğini, aile hayatında eşlerin ve çocukların vazifelerini, cinsel yaşama dair kurallar ve yasakları, kısaca gündelik yaşam pratiklerine dair kurallar ve yasakları barındırmaktadır.

Son olarak, Hint medeniyetini sadece Hindu metinleriyle sınırlandırmamak gerekmektedir. Her ne kadar etkisi sınırlı bir süre sürmüş olsa da Budist metinler özellikle insanların uyması gereken ahlaki kuralları barındırmasıyla medeniyetin hümanistik unsurlarını güçlendirmiştir.

Kaynakça

- Aung, S. Z. & Davids, R. (1915). *Points of Controversy or Subject of Discourse, Being a Translation of The Katha-Vatthu from The Abhidamma-Pitaka*. London: Oxford University Press Warehouse.
- Bayur, Y. H. (1946). *Hindistan Tarihi Cilt I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bodhi, B. (1985). *Introduction of The Dhammapada: The Buddha's Path of Wisdom by Acharya Buddhakkhita*. Sri Lanka: Buddhist Publication Society.
- Bühler, G. (1886). *Sacred Books of the East, Vol. 25, The Laws of Manu*. Oxford: The Clarendon Press.
- Conze, E. (2005). *Kısa Budizm Tarihi* (çev.: Ö. C. Güngören). İstanbul: Yol Yayınları.

- Çağdaş, K. (1961). Upanishad'lar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. XIX (3-4), 143-163.
- Dallapiccola, A. L. (2013). *Hint Mitleri* (çev.: B. Savcı). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Dasgupta, S. (1922). *A History of Indian Philosophy, Volume I*. Londra: Cambridge University Press.
- DeGraff, G. (2012). *Udana: Exclamations*. Thanissaro: Bhikkhu.
- Eggeling, J. (1882). *Sacred Books of the East, Vol.12, The Satapatha Brahmana, Part I*. Oxford: The Clarendon Press.
- Griffith, R. T. H. (1896). *The Hymns of Rigveda*. Benares: Lazarus and Co.
- Güngören, İ. (1994). *Buda ve Öğretisi*. İstanbul: Yol Yayınları.
- Hinüber, O. V. (2000). *A Handbook of Pali Literature*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hiriyan, M. (2011). *Hint Felsefesi Tarihi* (çev.: F. Aydın). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Horner, İ. B. (2014). *The Book of The Discipline*. Sutta Central. <http://suttacentral.net> erişim tarihi: 14.10.2016.
- Kaya, K. (2002). *Ramayana Hint Destanı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kutlutürk, C. (2014). *Hindu Kutsal Metinleri Upanişadlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Law, B. C. (2006). *Designation of Human Types (Puggala-Pannatti)*. Lancaster: The Pali Text Society.
- Müller, F. M. (1879). *Sacred Books of the East, Vol.1, The Upanishads, Part I*. Oxford: The Clarendon Press.
- Müller, F. M., (1881). *Sacred Books of the East, Vol.15, The Upanishads, Part II*. Oxford: The Clarendon Press.
- Nandamalabhivamsa, S. (2008). *Khanda Yamaka*. Sagaing Hills: Centre For Buddhist Studies.
- Sarma, D. S. (2005). *Hint Dini Tarihine Giriş* (çev.: F. Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Shamasastri, R. (1915). *Kautilya's Arthashastra*. Bangalore: The Government Press.
- Winternitz, M. (1977). *A History of Indian Literature, Vol I. Calcuta: Oriental Books Reprint Corp.*
- Winternitz, M. (2002). *Hint Destanları: Ramayana, Mahabharata, Harivamşa* (çev.: K. Kaya). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

ⁱ *Mantra*, Vedalardan kutsal olduğu kabul edilen şiir formundaki cümlelerdir. Başka bir deyişle, Kutsal kitap Vedaların ayetlerine *mantra* denmektedir.

ⁱⁱ *İhisa* hem efsane hem de tarih anlamına gelmektedir ki Hint kültüründe tarih ve efsanenin aynı kelimeyle ifade edilmesi bu kültürün epistemolojisi hakkında bize fikir sunmaktadır.

ⁱⁱⁱ Örneğin *Aitareya Brahmana Rig Veda*'ya, *Satapatha Brahmana Ak Yacur Veda*'ya aittir. *Upanişad*lardan *Chandogya Upanişad* ise *Sama Veda*'ya aittir.

^{iv} *İndra*, savaş tanrısı olarak tanrıların lideridir (Griffith, *Rig Veda*, 2-12, s.108). *Agni*, ölümsüz olan, zenginlik bahşeden, diğer tanrıların habercisi olan ateş tanrısıdır (Griffith, *Rig Veda*, 10:140, s.494). *Surya*, karanlığın gidericisi, bilginin kaynağı olan güneş tanrısıdır (Griffith, *Rig Veda*, 1:115, s.62). *Varuna*, bin gözüyle her şeyi gören ve bilen su tanrısıdır (Griffith, *Rig Veda*, 7-34, s.269). *Mitra* ise dürüstlüğün, dostluğun tanrısıdır

(Griffith, *Rig Veda*, 1:151, s.82). *Rig Veda*'da adı geçen diğer tanrıların isimleri şu şekildedir: *Soma* (aynı adlı ölümsüzlük veren kutsal içeceğin tanrısı), *Aşvinler* (tanrısal atlı ikizler, gündeğümü ve günbatımı), *Maruflar* (fırtına tanrıları), *Uşas* (gecenin kötücül dişi ruhu), *Savitalar* (güneşin devinimini sağlayan kutsal ruhlar), *Ribhular* (güneşin atlıları), *Puşan* (evlilik, yolculuk ve birleştirme tanrısı), *Apriler* (uzlaştırma tanrısı), *Brhaspati* (tanrısal bilge), *Dyaus* (gök tanrısı), *Prithvi* (yer tanrısı), *Apalar* (su perileri), *Adityalar* (*Varuna*, *Mitra*, *Aryaman*, *Bhaga*, *Ansa*, *Dhatri* ve *İndra* tanrılarının oluşturduğu güneş tanrıları), *Vişnu* (hayat veren tanrı), *Rudra* (evrenin efendisi), *Dadhikralar* (sabah güneşinin kuşları), *Sarasvati* (sanat, müzik ve bilgelik tanrıçası), *Yama* (ölüm tanrısı), *Parjanya* (yağmur tanrısı), *Vak* (konuşma tanrıçası), *Vedaların annesi*, *Vaştospati* (evin koruyucu tanrısı), *Vişvakarman* (zanaatkarların, mimarların ve mucitlerin tanrısı), *Manyu* (tutku, kızgınlık, heyecan gibi duyguları yaratan savaş tanrısı, aynı zamanda sağlık ve zenginlik tanrısı). Bunların yanına tanrısal güçlerle donatılmış irili ufaklı varlıklar da bulunmaktadır.

^v *Rig Veda*'da (10:121, s.487) geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: "Başlangıçta *Hiranyagarbha* (altın yumurta), bütün yaratılmış şeylerin tek efendisi olarak ortaya çıktı. O, yeri ve göğü düzenleyip yerine oturttu. Hangi tanrıya kurbanlarımızı sevgiyle sunmalıyız? Hayata nefesini veren odur, gücünü ve takatini veren odur, bütün tanrıların onun buyruklarına uyar. Hangi tanrıya kurbanlarımızı sevgiyle sunmalıyız?"

^{vi} *Smrıtii*, korunmaya değer şey, hafıza, gelenek anlamlarına gelmektedir. Hint dini düşüncesinde *Vedalar*, *Brahmanalar*, *Aranyakalar* ve *Upanişadlar şrutii* (iştirilen şey, vahiy) kapsamında ele alınırken, ikincil otoritedeki metinler "smrıtii" kategorisine girmektedirler. Bu kategorideki metinler; destanlar, önceki devirlerde olan biteni anlatan mitoloji ağırlıklı *Puranalar* ve Hindu diniyle alakalı ahlaki ve hukuki kuralları içeren *Dharmaşastralar*dır.

^{vii} *Brahma* yaratıcı, *Vişnu* koruyucu, *Şiva* yok edici tanrılarıdır. Bu tanrılar Hinduizmin tanrısal trimurtisini (üçleme) oluştururlar.

^{viii} *Ramayana* kelimesinin anlamı "*Rama*'nın Sertivenleri"dir.

^{ix} Hint mitolojisine göre tanrılar, bazen yeryüzüne inerek bir takım bedenlere bürünürler. Buna "aşağı iniş" manasına gelen "*avatar*" adı verilmektedir. Tanrı *Vişnu* yeryüzüne dokuz kez inmiş, yedinci inişinde ise *Rama*'nın bedenine bürünmüştür. Hindu inancına göre, onuncu inişinde dünyayı doğal afetlerden koruyacak *Kali Kalkin* bedeniyle inecektir.

^x Altıncı kitabın bitiş cümleleri destanın burada bittiğini göstermektedir: "Bunu her kim okur veya dinlerse, Tanrı *Vişnu*'nun ta kendisi olan *Rama*, ondan hoşnut kalır. Bu eski hikâyeye işte böyledir. Herkes bunu tekrarlayıp mutlu olsun! (Kaya, 2002, s. 266)" Yedinci kitabın genellikle ifritlerin kökenleri ve yaşamını ve *Ayodhya*'daki gündelik hayatı merak edenlerin uyardığına inanılır.

^{xi} *Mahabharata*, *Bharata*'nın savaşının büyük anlatısı anlamına gelmektedir. *Maha* büyük, *Bhrata* ise hem atalar hem de onların yaşadığı ülke anlamına gelmektedir. Dilimize geçen baharat sözcüğü, Hindistan'da Hindistan ülkesini tanımlamak için kullanılmaktadır.

^{xii} Bunlardan birkaçının isimleri şöyledir: *Gandar*, *Takşaşila*, *Kekaya*, *Madra*, *Kadernat*, *Indraprasta*, *Badrinat*, *Mana*, *Banganga*, *Bharata*, *Krukşetra*, *Hastinapur*, *Varnavat* ... vd.

^{xiii} Destanda birçok tekrarlama ve zıtlıklar bulunmaktadır. Bu durum da onun geniş bir zaman aralığında oluştuğunu göstermektedir.

^{xiv} *Karma* "yapılan şey" anlamına gelmektedir. Bu destanda ise *Krişna* bu kavramı daha çok görevler manasında kullanılmaktadır. *Yoga* ise "kendine bir iş verme" anlamında kullanılır.

^{xv} *Svadharma* (kendi yasası) denilen bu düşünce, toplumun bölündüğü ana sınıflar için zorunlu olan başlıca görevleri ifade etmektedir.

^{xvi} *Mokşa*, kişinin *samsara* (sürekli yeniden doğuş) çemberinden kurtularak özgürlüğe kavuşması, bir daha bedenlenmemesi anlamına gelmektedir.

^{xvii} *Upanişadların* içinde adı geçen bilge kişiler hakkında tarihi bir bilgi bulunmamaktadır.

^{xviii} *Upanişadların* hepsi aynı derecede eski değildir. Eski *Upanişadların* yazımı İ.Ö. 800-700 arasında başlanmış, İ.S. 800'lerde Hint filozof *Şankara*'nın yazdığı tefsirlere dek sürmüştür. Bununla birlikte, mezhepsel *Upanişadların* yazımı çok sonraki tarihlere kadar devam etmiştir. Burada sadece eski, kanonik olan *Upanişadların*, Hint geleneğinde en önemli kabul edilenlerini göz önüne alınmaktadır. Bunlar, Müller'in de iki cilt halinde çevirisini yaptığı *İşa Upanişad*, *Kena Upanişad*, *Katha Upanişad*, *Praşna Upanişad*, *Mundaka Upanişad*, *Taittiriya Upanişad*, *Aitareya Upanişad*, *Çandogya Upanişad* ve *Brihadaranyaka Upanişad*'dır (Müller, 1879, 1884).

^{xix} *Katha*, *İşa*, *Mundaka* şiir tarzında, diğerleri ise nesir tarzında kaleme alınmışlardır.

^{xx} u: -de, -da, pa: ayak, ni: yanına, şad: oturma anlamına gelmektedir. "*Şad*" kelimesi aynı zamanda "bozmak, tahrip etmek manalarına geldiğinden *Upanişadları* "her türlü kötülüğün kaynağı olan cehaleti ve arzuları bozan sırlı bilgiler" şeklinde açıklayanlar da olmuştur (Dasgupta, 1922, s. 38).

^{xxi} *Mundaka Upanişad*'ın birçok bölümünde kurbanla ilgili olumsuz anlatı bulunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, 1. *Mundaka*'nın 2. *Kanda*'sının 7. sözü şöyle der: "Kurban gibi ritüellerin en büyük iyilik olduğunu düşünen ahmaklar yeniden ve yeniden yaşlanıp ölmeye mahkum olacaktırlar (Müller, 1881, s. 31)."

^{xxii} Örneğin, *Brihadaranyaka Upanişad*'ın 2. *Adhaya*'sının 1. *Brahmana*'sında retorik güçlü bir din adamı olan *Gargya*'nın, kral *Ajatasatru*'ya tanrıyı anlatma çabası sonuçsuz kalır ve bir din adamı bir kralın önünde diz çökerek onun talebesi olur (Müller, 1881, s. 100-105). Aynı olay, *Kauşitaki Upanişad*'ın 4. *Adhaya*'sında da anlatılmaktadır (Müller, 1879, s. 300-307).

^{xxiii} *Çandogya Upanişad*'ın 7. *Prapathaka*'sının 1. *Khanda*'sı *Upanişadların Vedalara bakışımı* şöyle yansıtmaktadır: *Narada* (isimli bir öğrenci) bir gün (bilgin) *Sanatkumara*'ya gider ve kendisine öğretmesini

ister. *Sanatkumara*: “Ne biliyorsun? Bana anlat, ben de ötesini sana anlatayim.” der. *Narada*, *Rig Veda*’yı, *Yacur Veda*’yı, *Sama Veda*’yı ve bunların dördüncüsü olan *Atharva Veda*’yı... bildiğini ama bunların sadece *Mantralar* ve kutsal kitaplar olduğunu, “*Atman*”ı (özü) bilmediğini, bu yüzden de acı içinde olduğunu söyler. *Sanatkumara* bunların sadece isimden ibaret olduğunu, ismin ötesinde bir konuşma melekesinin, onun da ötesinde zihnin, onun da ötesinde iradenin, onun da ötesinde derin düşünmenin, onun da ötesinde hikmetin, onun da ötesinde kudretin, onun da ötesinde sırasıyla besinin, suyun, ateşin, havanın, hafızanın, ümidin ve *Atman*’ın olduğunu, herşeyin bir ruhu (*atmanı*) olduğunu söyleyerek insani his ve eylemleri öncelemeden özüni keşfedilemeyeceğini ima eder (Müller, 1879, s. 109-120).

^{xxxiv} *Dharmaşastralar* Hindu’ların dini pratiklerinin nasıl olması gerektiğine dair yazılan ilmi kitaplarıdır.

^{xxxv} Törenciler, gizemciler, materyalistler, idealistler, rasyonalistler, kuşkucular... Bu dönemde her türlü felsefenin bireysel olarak geliştiği görülmektedir.

^{xxxvi} Budizm’in Hindistan’da tükenişi sadece Müslümanların o bölgeleri fethiyle açıklanamaz. Zira Hindistan’da Hinduizm ve Jainizm varlıklarını sürdürebilmişken, günlük yaşamdan kopuk bir din olan Budizm, varlıklı, güçlü destekleyicileri veya Budizm’i benimsemiş ülke yöneticileri olmadan ayakta kalmayı başaramamıştır. Budizm’in bir din veya felsefe olarak yaşadığı dönemlere bakılacak olursa, güçlü yöneticilerin destekleri hemen fark edilecektir.

^{xxxvii} Yaşlıların öğretisi, eski öğreti anlamlarına gelen *Theravada*’nın kökeni, Buda’nın ilk öğrencileri olan keşişlere dayanmasıyla erken dönem Budizm’ini ifade etmektedir. İ.S. 1. yüzyılda ortaya çıkan ve büyük taşıt anlamına gelen *Mahayana* Budizmi ise ortodoks olmayan bir Budizm’i benimsemektedir. *Theravada* kutsal kitap olarak sadece *Tripitaka*’yı kabul ederken, *Mahayana* onun yanında bazı metinleri de ilave etmekte ancak *Tripitaka*’yı asıl otorite olarak görmektedir.

^{xxxviii} Budizm’de ruhun yeniden doğum çemberinden kurtulup özgürleşmesi bu kavramla ifade edilir.

^{xxxix} Bu suçlar *Vinaya*’da şu şekilde sıralanmaktadır: Cinsel ilişki, hırsızlık, cinayet ve kendini beğenme (Horner, 2014, s. 258).

^{xxx} Kendi isteğiyle boşalma, karşı cinsle bedensel temas, müstehcen konuşma, tutkuların esiri olup zevke göre hareket etme, çöçpçatanlık yapma, ev inşa etme kurallarını ihlal etme, tapınak inşa etme kurallarını ihlal etme, kıskançlıkla doğru yoldan saptırma, kafa karıştırıcı sorularla doğru yoldan saptırma, klikçilik veya cemaat içi bölücülük, söz taşıma veya gıybet, hitabeti olmayan keşişin vaazları dinlememesi, iftira yollu itibarsızlaştırma bu on üç günahdır (Horner, 2014, s. 389).

^{xxxi} Burada 30 adet suç sayılmaktadır. Bu suçların geneli bencillikle ilgilidir.

^{xxxii} 92 adet suç ve kefaretin geneli gündelik Budist yaşam kurallarına uymamakla ilgilidir.

^{xxxiii} Sıralama, bölgelere göre farklılık göstermektedir. Buradaki sıralama, Müller (1881, s. ix) tarafından verilmektedir.

^{xxxiv} Buda’nın zamanında Hint toplumu iki büyük dini fraksiyona bölünmüştü. Bunlar; katı bir çileciliği tercih eden *Samanalar* ve geleneksel olanın temsilcisi olan *Brahmana*’lar idi. *Samanalar* da kendi aralarında ayrılıyorlardı. Örneğin *Purana Kassapa*’nın öncülüğünü yaptığı okul, ahlaki kanunların, günahın ve hatta erdem in olmadığını savunurken, *Makkhali Gosala*’nın öncülüğündeki *Samana* okulu, olan biten herşeyi sıkı bir determinizme ve doğa kanunlarına bağlıyordu. Diğer taraftan *Ajita Kesekambali*, *samsara* ve *karma* gibi temel Hindu değerlerini reddederek yeniden doğuş olmayacağını savunan bir tür materyalizm geliştirmişti.

^{xxxv} Bölümlemeler (*Khanda*), beş duyu (*ayatana*), unsurlar (*dhatu*), gerçek (*sacca*), kuvveler ve yetiler (*indriya*), bağımlı oluşumlar (*pratityasamutpada*), farkındalık oluşturma (*satipatthana*), doğru çaba (*sammappadhana*), gücün kaynağı (*iddhipada*), aydınlanma etkenleri (*bojjhanga*), soylu yol (*magga*), meditasyon (*jhana*), ölçülemeyenler (*appamanna*), eğitim kuralları (*sikkhapada*), çözümlemeler (*patisambhida*), bilgi (*nana*), daha küçük konular (*khuddhaka vatthu*), yasanın özü (*dhammahadaya*) bu on sekiz bölümün başlıklarıdır.

^{xxxvi} Bu bölüm Budizm’in psikoloji anlayışının özünü oluşturmaktadır. Buradaki insan tipi sınıflandırması, kötü düşünce ve davranışlardan sıyrılmayan insandan üstün insana doğru yapılmaktadır. Her bir bölüm kötü duyu ve düşüncelere sahip bir tipolojiden başlayıp onlardan kurtulan ve aydınlanmaya kavuşan insan tipolojisiyle bitmektedir. Örneğin ikinci grup intikamcı, ikiyezlü, kıskanç, utanmaz, aldatıcı, asi, unutkan, düşüncesiz bir tipolojiden başlar ve hoşnut olmuş bir tipolojiyle biter (Law, 2006, s. 4-16).

^{xxxvii} Kitap, adını metodolojisinden almaktadır. Kitap, soru ve cevap şeklinde hazırlanmış olup, cevabı alınan soru tersten tekrar sorularak düzenlenmiştir. “X Y’midir? Öyleyse, Y X’midir?” gibi çifte sorular bulunmaktadır. On bölümün ilki kökenler (*mula*), ikinci bölüm gruplandırılmalar (*khanda*), üçüncü bölüm duyular (*ayatana*), dördüncü bölüm unsurlar (*dhatu*), beşinci bölüm gerçekler (*sacca*), altıncı bölüm koşula bağlı şeyler (*sankhara*), yedinci bölüm gizli eğilimler (*anusaya*), sekizinci bölüm bilinçlilik (*citta*), dokuzuncu bölüm yasa (*dhamma*), onuncu bölüm kuvvelerin ve yetilerin denetlenmesi (*indriya*) hakkındadır (Nandamalabhivamsa, 2008, s. 3).